

MUHAFAZAKARLIĞIN HEDEFİNDE BİR KADIN YARGIÇ: AİHM'NİN ÖZPINAR KARARI

Arş. Gör. Nisan KUYUCU *

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) 2010 yılında verdiği *Özpinar* kararı^[1], Türkiye aleyhine verilen ve kamuoyunda yeterince tartışılmamış kararlardan biridir. Bu karar, AKP hükümeti döneminde giderek artan ve etkili olan yaşam tarzı müdahalelerinin sadece hükümet politikalarından ibaret olmayıp, toplumsal ilişkilere de yansıdığından örneklerinden birini oluşturmaktadır^[2]. Kararın gösterdiği bir başka şey ise muhafazakarlıkla birlikte yürüyen yaşam tarzı müdahalelerinin, çoğunlukla ve en derinden, kadınlara yöneldiği gerçeğidir.

Arzu Özpinar, 1997 yılında mesleğine Erzurum'da başlayan ve 1999 yılında ise Mersin'in Gülnar ilçesine atanan bir yargıçtır. AİHM önündeki dava, onun Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) kararıyla meslekten

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi, nisankuyucu@gmail.com

[1] Özpinar/Türkiye, Başvuru No. 20999/04, 19.10.2010. Kararın çevirisi için bkz. Erdem İlker Mutlu, Begüm Şermet, Nil Merve Çelikbaş (Çev.), "Özpinar/Türkiye kararı", Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(1), 2002, s. 89-102.

[2] Bu müdahalelere verilebilecek örnekleri toparlayan bir gazete yazısı için bkz. "AKP'nin 12 Yıllık Yaşam Tarzı Müdahaleleri", *Bianet*, 25 Mayıs 2015, <http://bianet.org/bianet/siyaset/164776-akp-nin-12-yillik-yasam-tarzi-mudahaleleri>. Son Erişim: 13.11.2015.

çıkarılması sürecinde, bazı temel haklarının ihlal edilip edilmediğini konu edinmektedir.

AİHM Kararı Öncesi: Neler Olmuştu?

AİHM kararına bakarak, Özpınar'ın geçirdiği soruşturma süreci ve hakkında HSYK tarafından verilen meslekten çıkarma kararına ilişkin bilgileri edinmek mümkündür. Buna göre, her şey 2002 yılının Mayıs ayında "bir grup milliyetçi polis" imzalı anonim şikayet mektubu ve Gülnar Savcılığından bir kişi ve Gülnar Emniyet Müdürlüğü'nden bir yetkilinin şikayetiyle, Başvurucu hakkında soruşturma açılmasıyla başlamıştır. Dosyanın kendisine tebliğinden itibaren üç gün içinde savunması istenen ve süre uzatımı talebi de reddedilen Özpınar'a yönelik iddialar, şu yedi başlık altında toplanmaktadır:

“1) Annesiyle yaşamış olduğu tartışmanın ardından, kendisi bekar olduğu halde, evden ayrılması ve kirasının evli ve dört çocuklu G.A. tarafından ödenen bir daireye taşınmış olması. Sözü edilen avukat ile yakın ilişki yaşamış olması, söz konusu avukatın ofisine girmesine izin vermesi, onun (avukatın) aracılığıyla adliye binasını terk etmesi ve ofisinde iki kez onunla kahvaltı etmesi, böylece onun (avukatın) savunmanlığını yaptığı davalarda onun (savunduğu taraf) lehine karar verdiği dair yaygın inanç oluşması;

2) Yine, bir belediye başkanı M.Y., belediye meclisi üyesi S.Y., jandarma H.A., orman müdürü ve sözü edilen avukat ile yakın ilişki kurduğuna dair yaygın inanç oluşması. Özel olarak, H.M.'nin (kendi) ofisine girmesine izin vermesi, adliye sarayını sözü edilenin aracı ile terk etmesi, hafta sonunu sözü edilen belediye başkanının yazlık evinde geçirmesi, kapı kilitli olduğu halde bir jandarma ile kendi ofisinde yalnız kalması;

3) Kendisinden ayrı bir evde yaşayan annesiyle adliye sarayında yüksek sesle tartışmış olması;

4) Altı aydan beri, söylentilere göre, adliye sarayına parası sözü geçen avukat tarafından ödenen bir taksitle bırakılıyor olması;

5) Yukarıda sözü geçen avukatın temsil ettiği sanığın karıştığı iki dava kapsamında sanıkların geçici olarak salıverilmesi: a) saldırı suçlamasıyla 9 Şubat 2001'de tutuklanan M.K. isimli sanığın, yetkili savcının tutukluluğunun devamı talebine rağmen salıverilmesi b) 1 Mart'ta başlayıp 4 Mart'ta sona eren tatilinin dönüşünde, 9 Mart 2002 tarihinde söz konusu diğer tutuklunun salıverilmesi kararını vermiş olması;

6) Bazı günler, mesai saatleri içinde, aşırı makyaj yapmış olması ve yargıçlık mesleğiyle uyumsuz bir tavır içinde mini etek giymiş olması;

7) *Herhangi bir mazereti olmaksızın iş yerine geç gitmesi, erken ayrılması ve bazı duruşmalara katılmaması*^[3]

Özpinar, bütün bu iddiaların yersizliğini ileri süren bir savunma yapmıştır. Özpinar özellikle G.A.'nın dosyalarında onun müvekkilinin lehine olacak şekilde karar verdiği iddiasını ve davaları geciktirdiği yönündeki iddiaları, G.A.'nın çok az sayıda dosyasına baktığını ve incelenmesi halinde onun lehine karar verdiğini ya da davaları geciktirdiğini gösterecek hiçbir delile ulaşılamayacağını belirterek reddetmiştir. Görülebileceği gibi, soruşturma dosyasındaki iddialar, somut delillere dayanmamanın yanı sıra, Özpinar'ın meslek yaşamıyla değil özel yaşamıyla ilgili iddialardır. Kendisi de, savunmasında bu hususu şu şekilde ifade etmiştir:

“Bilgim dahilinde (bayan) yargıçların erkek ziyaretçi kabul etmelerini yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır(...)Ben hem bir yargıç, hem de evli olmayan bir kadın olabilirim(...)Ama ben ilk olarak ve öncelikle bir insanım. Ben de, diğer herkes gibi, ziyaretçi kabul etme hakkına sahibim. Ofisime gelen her adamla cinsel bir ilişkim olduğu düşüncesi kadar alçaltıcı bir durum olamaz(...) Açıkçası ofisime her giren çıkanla bekar bir kadın olarak sosyal ilişkilerimi değerlendiren, annemle yaşamış olduğum düşünce ayrılıklarını konu edinen bir soruşturma, kesinlikle yasal dayanaktan yoksundur.”^[4]

Bu iddialarla ilgili olarak, soruşturmacı yaklaşık 40 ayrı tanık dinlemiş; ancak Özpinar, tanık ifadelerine soruşturmanın hiçbir aşamasında ulaşamamıştır. Bu tanıklardan bazıları, yukarıda yer alan iddiaların doğruluğunu başkalarından duyduklarını ama kendilerinin görmediğini ifade etmiş; bir kısım tanık ise iddiaları reddederek Özpinar'ın iyi bir yargıç olduğunu söylemiştir. Özpinar'ın bakmakta olduğu davaları inceleyen soruşturmacı herhangi bir usulsüzlükle ya da geciktirmeye karşılaşmamış; G.A. lehine bir uygulama da tespit etmemiştir. Ancak soruşturmacı, yine de tanık beyanlarına dayanarak

“(a) yargıçlığın onur ve haysiyetini ortadan kaldıran uygunsuz ilişkilere eğiliminden, kişisel ilgi ve onuru tamamen kaybetmiş olması; (b) aşırı makyaj yapıyor olması, uygunsuz kıyafetler giyiyor olması ve mesleğe saygıyı sağlamaması; (c) mesleğini kişisel duygularının yönlendirmesiyle yürüttüğüne dair inancım yayımlaşması; (d) işyerine herhangi bir mazereti olmaksızın geç gidiyor olması, erken çıkıyor olması ve birçok duruşmaya katılmaması”

[3] Özpinar/Türkiye, par. 8.

[4] Özpinar/Türkiye, par. 9.

şeklindeki tespitlerini içeren, bir soruşturma raporu hazırlamıştır. HSYK, bu rapora dayanarak Kasım 2003'te Arzu Özpınar'ı görevinden ihraç etmiştir^[5].

Özpınar, ihraç kararının kendisine tebliğ edilmesinin ardından aldığı yeni tarihli bir bekalet raporuyla birlikte, soruşturmacının tarafsız olmadığını ve kendisine savunma hakkı vermediğini; ayrıca ihraç kararının somut hiçbir delile dayandırılmadığını iddia ettiği dilekçesiyle, önce ihraç kararının yeniden görüşülmesini talep etmiş ve bu talebin reddedilmesi üzerine itiraz hakkını kullanmıştır. HSYK, bu itirazları da reddetmiştir^[6]. HSYK kararına karşı başvurabileceği bir hukuk yolu olmadığı için hakkındaki meslekten çıkarma kararı kesinleşerek uygulanmaya başlanan Özpınar, çareyi AİHM'ye başvurmakta bulmuştur.

AİHM Süreci

İç hukuktaki itiraz yollarını tüketen Özpınar, hakkında yürütülen soruşturma ve sonucunda verilen meslekten çıkarma kararıyla ilgili olarak savunma haklarından mahrum bırakıldığını ve HSYK kararına karşı başvurabileceği bir iç hukuk yolu olmadığını; ayrıca soruşturmanın özel hayatıyla ilgili olduğunu ve meslekten çıkarma kararının cinsiyetinden dolayı verildiğini, aynı durumdaki erkeklere kıyasla kendisine ağır bir yaptırım uygulandığını ileri sürerek, AİHM'ye başvurmuştur. Özpınar'ın ayrımcılık iddiası, altı aylık başvuru süresi içinde yapılmadığı için reddedilmiştir. AİHM, Özpınar'ın diğer şikayetlerini Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) özel hayatın ve aile hayatının korunması hakkını düzenleyen 8. ve etkili başvuru yolu hakkını düzenleyen 13. maddesi kapsamında incelemiştir^[7].

Başvuruyu 8. madde çerçevesinde inceleyen AİHM, ilk olarak Özpınar hakkında yürütülen soruşturma sürecinde onun 8. maddeden kaynaklanan haklarına bir müdahalenin varlığını tespit etmiştir. Mahkemeye göre, Özpınar sadece mesleki nedenlerden değil özel yaşamındaki davranışları ve sosyal ilişkileri sebebiyle kimi zaman onur zedeleyici olabilen ve yalnızca tanık beyanlarına dayanan ithamlarla karşılaşmıştır. Bir müdahalenin varlığı tespit edildikten sonra, bu müdahale kanun tarafından öngörülme, meşru bir amaca sahip olma ve demokratik toplumda gereklilik kriterleri uyarınca incelenmiştir. AİHM, soruşturmada incelenen davranışların çoğunun Özpınar'ın mesleki faaliyetleriyle ilgili olmadığını, mesleki faaliyetleriyle ilgili iddiaların ise kanıtlanamadığını, tek delil olarak sunulan tanık beyanlarının da onun onurunu zedeleyici ifadeler

[5] Özpınar/Türkiye, par. 10-17.

[6] Özpınar/Türkiye, par. 17-22.

[7] Özpınar/Türkiye, par. 28-41.

içerdiğini ve Özpınar'ın savunma hakkının kısıtlandığını tespit ederek, 8. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir^[8]. Etkili iç hukuk yolu olmadığı iddiasıyla ilgili olarak AIHM, HSYK'nın tarafsızlığı ve bağımsızlığına ilişkin şüphelerin yanı sıra HSYK'nın incelemesi sırasında Özpınar hakkındaki iddialardan özel hayatına müdahale niteliğinde olanlarla mesleki yaşamıyla ilgili olanlar arasında bir ayrıştırma yapılmamış olduğunu, göz önünde bulundurmıştır. Bu nedenle de, Özpınar'ın 8. madde ihlali iddiasıyla ilgili etkili bir iç hukuk yoluna sahip olmadığı gerekçesiyle, 13. maddenin ihlal edildiğine karar verilmiştir.

Kadınlar Muhafazakarlığın Hedefinde

Açıkça cinsiyet ayrımcılığına dayanan bu soruşturma sürecinin, kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamadığı için, AIHM tarafından ayrımcılık yasağı bağlamında incelenememiş olması büyük bir talihsizliktir. HSYK Özpınar'ı mini etek giydiği, adliye binasındaki odasında bir erkek avukatla zaman geçirdiği, bir belediye başkanı, belediye meclisi üyesi ve jandarma ile yakın ilişkiler kurduğu, bu kişilerle mesai dışı saatlerde görüştüğü, annesiyle adliye binasında tartıştığı gibi, tamamen özel hayatına ilişkin ithamlara dayanarak görevinden ihraç etmiştir. Oysa aynı HSYK, bir savcının boşanmış bir kadınla ilişki yaşadığını gösteren gizli kamera kayıtlarının açığa çıkması üzerine başlatılan soruşturmada, savcıya yalnızca kınama cezası vermiştir. Özpınar'ın HSYK'nın bu kararını aktaran bir gazete haberini, yaptığı itirazda cinsiyet ayrımcılığı iddialarını temellendirmek için kullanmasına rağmen, HSYK Özpınar hakkındaki tanık beyanlarına dayanarak onun meslekten çıkarılmasında ısrarcı olmuştur^[9].

HSYK'nın bu ısrarı, AIHM'nin HSYK'nın bağımsız ve tarafsız bir kurul olmadığına yönelik tespitlerinin de etkisiyle, 2010 yılında Anayasanın 159. maddesinde yapılan değişiklikten sonra kırılmış ve Özpınar görevine iade edilmiştir. 2010 yılında yapılan değişiklik, önceden yargı denetimine açık olmayan HSYK kararlarını, yalnızca meslekten çıkarma kararlarıyla sınırlı olmak üzere yargı denetimine açmıştır. Bu değişiklikten yararlanan Özpınar'ın meslekten çıkarma cezasının kaldırılması talebiyle yaptığı başvuru sonucunda, HSYK 2011 yılında Özpınar'ın görevine iade edilmesine karar vermiştir.

Adalet yıllar sonra yerini bulmuş olsa da, hem bu tür bir soruşturma süreci hem de böyle bir soruşturmada olumsuz rapor yazılmasına ve sürecin meslekten çıkarma kararına dek uzanmasına zemin hazırlayan koşullar, güncelliğini korumaktadır. Olağan şartlarda bir ihbar üzerine başlayan bir soruşturmada

[8] Özpınar/Türkiye, par. 67-79.

[9] Özpınar/Türkiye, par. 27.

herhangi bir somut delil yoksa, aksine deliller -Özpınar'ın avukat G.A.'nin çok sayıda dosyasına bakmadığını ve baktıklarında da iltimas geçmediğini ya da duruşmalarını aksatmadığını gösteren somut deliller gibi- soruşturulanı aklayacak türdence, soruşturma raporunun soruşturma açılmasına gerek olmadığı yönünde hazırlanması beklenir. Soruşturma raporunun bu yönde çıkacağı konusunda herhangi bir şüphe olmazsa da, kimse asılsız ve tamamen onun özel yaşamını ilgilendiren konulardaki suçlamalarla bir yargıca gözdağı vermeye böylesine keyfi bir şekilde kalkışmaz.

Ancak *Özpınar* davası gösteriyor ki; onun yaşam tarzından rahatsız olan bir grup erkek önce hakkında "ahlaksız" bir yaşam sürdüğüyle ilgili dedikodular başlatmış; sonra da bu iddialarını onun mesleğiyle birleştirerek tarafsız bir yargıç olmadığı, işe geç geldiği gibi bazı ithamlarla desteklemiştir. Soruşturma süresince soruşturma dosyasını inceleyip güçlü bir savunma hazırlayabileceği zaman kendisine tanınmayan Özpınar, soruşturma sırasında dinlenen tanıkların beyanlarına da, AİHM sürecine dek ulaşamamıştır. Yani, ceza alması için adeta bütün şartlar yaratılmış durumdadır; ancak bir yandan da aslında, soruşturmacı Özpınar'ın baktığı dosya sayısını ve dosyaları sonlandırma hızını araştırdıkça, hakkındaki iddialar çürümüştür. Buna rağmen her nasılsa "*eğilimleri ve uygunsuz ilişkileri yoluyla yargıçlığın haysiyet ve onuruna zarar vermiş olduğu, tüm kişisel itibar ve onurunu kaybetmiş olduğu, görevini tamamen duyguları çerçevesinde yerine getirmiş olduğu, (...); herhangi bir mazereti olmaksızın işe geç gelmiş olduğu, iş yerini belirli durumlarda terk etmiş olduğu, iş yerinden erken ayrılmış olduğu*" gerekçe gösterilerek, görevden el çektirilmesi yönünde bir soruşturma raporu hazırlanmıştır.

Bu türden bir soruşturma açılmasına ve sonucunda meslekten çıkarma kararı verilmesine zemin hazırlayan ortamdan söz etmişken, dava dosyasında yer alan ve AİHM'nin de üzerinde hiç durmadığı bir belgenin, aslında davanın temelini neyle ilgili olduğunu açığa çıkardığına dikkat çekmek gerekir. HSYK'nın meslekten çıkarma kararı üzerine Arzu Özpınar'ın ilk işi bir bekaret raporu olarak, kararın gözden geçirilmesini talep ettiği dilekçesine eklemek olmuştur. Bir yargıcın görevine devam edebilmek için bekaret raporu alması ve bunu HSYK'ya göndermesi, hiç kuşkusuz hem onun açısından, hem de tüm toplum için utanç verici bir durumdur. Özpınar, tanık beyanlarında giydiği eteğin boyunun dizinin iki parmak mı yoksa onbeş santimetre mi üzerinde olduğunu tartışıldığından habersiz de olsa^[10], esas meselenin, evli olmayan ve yalnız yaşayan bir kadın olarak yargıçlık yapması, erkeklerle sohbet etmesi, arkadaş olması gibi sebeplerle, bazı kişilerin "ahlak" anlayışına uygun davranmaması

[10] Özpınar/Türkiye, par. 10.

olduğunu anlamış ve aslında bu kişilerin anlayışına göre de “ahlaklı” olduğunu kanıtlama çabasına girişmiştir. Bu kadar aşağılanmayı bile göze almasına karşın, HSYK Özpınar’ı görevinden ihraç etmiştir.

Arzu Özpınar’ın meslekten çıkarılmasına yol açan süreçle, tecavüz davalarında tecavüze maruz bırakılmış kadınlara “O saatte dışarıda yalnız başına ne işin vardı?”, “Ne giymiştin?” gibi sorular sorulması ya da trans kadınların kamusal alanlarda var olmalarının Kabahatler Kanunu uyarınca kesilen cezalarla engellenmeye çalışılması, aynı “genel ahlak” anlayışına dayanmaktadır. Kadınlara erkeklerin fitnatları gereği eşit olmadığı ya da hamile kadınların sokağa çıkamaları gerektiği gibi söylemler, toplumun muhafazakarlık düzeyini artırarak bu “genel ahlak” anlayışını güçlendirmektedir.

Örneklerine dikkat edilirse, “genel ahlak” başlığı altında değerlendirilebilecek sınırlamalar ve “genel ahlak”ın kriteri olan davranış biçimleri, çoğunlukla kadınlara yöneliktir. Namuslu olup olmamanın pek çok durumda yalnızca kadınlara ilgili bir mesele olması gibi, “genel ahlak”a uygun olması beklenen kesim de kadınlar olmaktadır. Arzu Özpınar’ın meslekten çıkarılmasına kadar giden süreç, muhafazakarlığın kadınları hedef aldığını göstermektedir. Yalnız yaşayan erkek yargıçların ne giydiği, kiminle nasıl ilişkiler kurduğu kimsenin umurunda olmazken benzer koşullardaki bir kadın nasıl yaşadığına, yaşam tarzının hoşla gidip gitmediğine dikkat etmek zorunda kalmaktadır. Erkek bir yargıç, bir nedenden dolayı ayağının kaydırılmaya çalışıldığını fark ederse aklına cinsel geçmişini gösteren raporlar almak, bazı arkadaşlarıyla iletişimi kesmek, kısa kollu gömlek giymemek (!) gibi önlemler gelmezken, bir kadının aklına ilk gelen “kurtuluş” yolu, hayatına bu tür müdahalelerde bulunmaktır.

Kadınlara yönelik her türlü şiddetle olduğu gibi, sosyal baskı şeklinde gerçekleşen ve kimi zaman psikolojik şiddete varan davranış biçimleriyle de mücadele etmek, kadınların kamusal yaşamda özgürce var olabilmeleri için şart. Bunun için de tektipleştirici muhafazakarlıkla mücadele etmek, farklı yaşam tarzlarının ve tercihlerinin özgürce yaşanabileceği bir dünya hayalinin peşinden gitmek, kadın hareketinin ve feministlerin önceliklerinden biri olmalı.

